

ارائه‌ی الگوی شناخت مفهوم شهروندی مبتنی بر «دوگانه‌ی حق و مسؤولیت به مثابه مسأله شهروندی»

(مطالعه‌ی موردی: سیاست‌های فرهنگی کشور)

فاطمه براتلو: عضو هیأت علمی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مرجان خودی: دانش‌آموخته دکتری مدیریت فرهنگی دانشگاه آزاد تهران جنوب

Analysis of the concept of citizenship based on cultural policies

Abstract

This research with exploratory-descriptive nature seeks a model for understanding the concept of citizenship. The mixed (quantitative-qualitative) method has been used in data collection and information processing. First, by studying the existing theoretical literature, the basic conceptual model of "citizenship" is extracted, then based on the themes and using the method of content analysis of the country's cultural policies in documents such as the constitution, the first to sixth economic, social and cultural development programs. J.A.A., Charter of Citizenship Rights ... The existing model of citizenship was obtained and in order to ensure the fit of the model, it was approved by a sample of thirty elites of university centers who were selected by non-probability sampling and purposefully. A questionnaire was used at this stage. Pls software is used in this step.

The model of citizenship based on cultural policies, which was obtained in two dimensions of citizenship rights and citizenship responsibilities and 10 components in 55 indicators, is used as a basis for judging the state of citizenship in society based on the results of frequency distribution of citizenship dimensions. Obviously, any imbalance between the two dimensions of right and responsibility of citizenship will leave its mark. This claim does not mean not accepting the intertwining of these two dimensions, but merely a separation to know more about the status of citizenship in society.

Based on this model, one of the most important findings was that the results of frequency distribution of citizenship dimensions in the first to sixth development plans indicate a higher frequency of salaries of 61.36 percent compared to the dimension of citizenship responsibilities with 38.64 percent. This means that the general guidelines, which are at the helm of future changes in citizenship and citizenship, see citizenship as a right rather than a duty and responsibility. Thus, citizens as important actors in this field are deprived of responsibility and most of the government in the position of guardian is responsible for ensuring citizenship rights.

Keywords: Citizenship - Cultural policies - Citizenship rights - Citizenship responsibilities

چکیده
این تحقیق با ماهیت اکتشافی-توصیفی به دنبال الگوی شناخت مفهوم شهروندی است. از روش آمیخته (كمی-کیفی) در جمع آوری داده و پردازش اطلاعات استفاده شده است. ابتدا با مطالعه ادبیات نظری موجود، الگوی مفهومی اولیه «شهروندی» استخراج شده، سپس بر اساس ضامین بدست آمده و با استفاده از روش تحلیل محتوا سیاست‌های فرهنگی کشور در استانداری توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج... برناههای اول تا ششم منشور حقوق شهروندی ... الگوی موجود شهروندی به دست آمده و منشور حقوق شهروندی از برازش الگو به تأیید نمونه سی نفره از نخبگان جهت اطمینان از داشتن این اتفاقیان از این مرحله است. این مرحله هدفمند انتخاب شده بود رسید. از ابزار پرسشنامه در این مرحله استفاده شده است. از نرم‌افزار plis در این مرحله استفاده شده است. الگوی شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی که در ۲۰۱۵ بعد حقوق شهروندی و مسؤولیت‌های شهروندی و ۱۰۰ مؤلفه در ۵۵ شاخص بدست آمد این کاربرد را دارد که مبنایی برای قضاوت درباره چگونگی وضعیت شهروندی در جامعه بر اساس نتایج توزیع فروانی ابعاد شهروندی قرارگیرد. بدیهی است هرگونه عدم توازن میان دو بعد حق بودگی و مسئولیت بودگی شهروندی، آثار خود را به جای خواهد گذاشت. این ادعیا به معنی عدم پذیرش درهم تنیدگی این دو بعد نبوده بلکه صرفاً تفکیکی برای شناخت بیشتر از وضعیت شهروندی در جامعه است.

مبتنی بر این مدل، یکی از مهمترین یافته‌ها این بود که نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه حکایت از بالاتر بودن میزان فراوانی حقوق ۶۱/۳۶ درصد نسبت به بعد مسؤولیت‌های شهروندی با مقدار ۳۸/۶۴ درصد دارد. این بدان معناست که خطوط راهنمایی کلی که بناست سکان دار تغییرات آتی در عرصه شهروندی و کنش شهروندان باشد، شهروندی را بیش از آن که یک تکلیف و مسؤولیت بداند، آن را یک حق می‌شمارد. بدین ترتیب از شهروندان به عنوان کنش گران مهمن این حوزه سلب مسؤولیت شده و بیشتر دولت در جایگاه قیم مسؤول تأمین حقوق شهروندی است. واژگان کلیدی: شهروندی- سیاست‌های فرهنگی- حقوق شهروندی- مسؤولیت‌های شهروندی

بیان مسئله و اهمیت آن

طبق پیشینی‌ها در سال ۲۰۳۰ حدود دو سوم جمعیت زمین در نواحی شهری سکونت خواهد داشت (کاستلز، ۱۳۸۲، ۴۴)، اما شهروندی موضوعی فراتر از شهرنشینی است، انسان معاصر چه ساکن در روستا و چه مقیم شهر، شهروند است؛ اما شهروند به چه معناست؟ شهروند از نظر لغوی در فرهنگ‌های عمومی مثل فرهنگ معین، عمید و ... تعریف نشده اما در فرهنگ‌های دو زبانه مثل حیم و آریان پور، به معانی بومی، شهری، اهل شهر، تابع، رعیت، شهرنشینی آزاد از خدمت لشکری و شهریانی آورده شده است. همچنین، در فرهنگ معاصر فارسی به فارسی یک جلدی، شهروند کسی است که اهل یک شهر یا کشور به شمار می‌آید و از حقوق متعلق به آن برخوردار است. در فرهنگ علوم سیاسی، شهروند شخص برخوردار از حقوق مدنی یا امتیازات مندرج در قانون اساسی یک کشور است (حیم، ۱۳۸۸؛ رضایی پور، ۱۳۸۵، ۹؛ آقا بخشی، ۱۳۸۶).

«شهروندی» از مفاهیم در خود تاملی است که نه تنها از گذشته تاکنون مطرح بوده، بلکه در دوران معاصر نیز اهمیتی دوچندان یافته است. شاید به این دلیل که شهروندان در عمل متعلق به زمانه‌ای هستند که هویت انسانی آن در اجتماع سیاسی و دموکراتیک با حقوق و وظایف تعیین شده آنان در اجتماع معین شکل می‌گیرد (پیست، ۹۵، ۱۳۸۳)، باید توجه داشت که در مفهوم شهروندی هم مجموعه‌ای از حقوق و وظایف و هم مسؤولیت‌ها و تعهدات فردی در نظر گرفته می‌شود (رضایی پور، ۱۳۸۷).

در ساحت مهندسی فرهنگ، اهمیت شهروندی افزون تر است به دو دلیل: در کلیت تحول فرهنگ نمی‌تواند فارغ از شناخت مقوله «شهروندی» باشد؛ همچنین در مدیریت بر فرهنگ، طبیعی است که همه تلاش‌ها و فعالیت‌ها در ساحت تئینی- اجرایی- نظارتی دایر بر مدار شهروندی باشد. از این رو متون سیاستی کلان کشور که در قالب اسناد مصوبی چون متن قانون اساسی، برنامه‌های توسعه، سند شهروندی ... اهتمام بسیاری در امر شهروندی داشته و دارند.^۳

1.castells

2.lipset

- چنان‌که تقدیم شده است، سیاستی که بر پایه آن، یکپارچگی و همبستگی ملی به شیوه‌ای درون‌جوش، ساختاری و پایدار، تأمین می‌کند. چنین رویکرده به جای طرد تنوع فرمی- فرهنگی، بر پایه تحقق حقوق شهروندی و تعریف هویت ملی بر مبنای وحدت در عین کثرت، استوار است. سه رویکرد شهروندی شامل لیبرال، جماعت‌گرایانه و شهروندی جمهوری خواه (مدنی) است. جماعت‌گرایانه از مفهوم فرد «مستقل» و «تمترکز بر منافع خویش» که مورد توجه اندیشمندان لیبرال است انتقاد می‌کند. تفکر جماعت‌گرایانه به شهروندی بر اساس هویت اجتماعی و نیز تعلق خاطر فرد به اجتماع، توجه دارد (اسمیت، ۱۱۷، ۱۹۹۸). بر مبنای این استدلال، فرد، تنها با تأمل در «خیرجمی» می‌تواند از منافع و هویت خویش آگاه شده، از ارادی خود را از طریق خدمات عمومی و برتری دادن خیر جمیعی بر منافع فردی به دست آورد. جماعت‌گرایانه بر این باورند که گروه، عنصر اصلی در تعریف هویت است (ایزین و وود، ۲۰۱۹، ۱۹۹۹)، ارسسطو شهروندان را کسانی می‌دانست که قادر به فرمانرانی و فرامابری هستند. روسو نیز این ایده را در مشارکت شهروند در فرایند قانون‌گذاری از طریق اراده عمومی می‌دید. به هر حال، مدل جمهوری خواهانه بر بعد عاملیت سیاسی تأکید می‌کند (لیدت، ۲۰۱۱).

شناسخت و ارائه الگوی شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی به‌ویژه در کشوری با تنوع قومی، زبانی و فرهنگی گوناگون، تمرکز حکومت بر امر شهروندی می‌تواند در بساخت هویتی شهروندان تأثیر آشکار و پنهان بسیاری داشته باشد. در این باره مطالعات از جمله سالیکی^۴ (۲۰۰۷) در پژوهشی تحت عنوان «ساخت هویت و شهروند اروپایی از طریق سیاست‌گذاری فرهنگی» با بررسی تعدادی از سیاست‌گذاری فرهنگی اروپایی با بررسی تعدادی از ایجاد هویت مشترک اروپایی صهیه گذارده‌اند. این همان سیاستی است که منبعث از تعلق فرهنگی بوده و بر میزان وفاداری به فرهنگ جامعه می‌افزاید.

سیاست در اینجا به صورت تدوین راه حل عملی برای حل مشکل خاص اجتماعی یا برای دستیابی به هدفی ویژه تعریف می‌شود (اشتریان، ۱۳۸۱)؛ و منظور از سیاست فرهنگی مجموعه سیاست‌های رسمی و مکتوب دولتی در حوزه فرهنگ است که به قصد ایجاد تغییر در فرهنگ و دستیابی به اهداف مطلوب تصویب و ابلاغ می‌شود (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹).

اگر غایت حکومت‌مندی را تربیت شهروندانی مسئول بدانیم؛ نقش اسناد بالادستی که هدایت‌گر تربیت شهروندی نیز هست، بسیار برجسته و بازار خواهد بود. ایگرزو و گرکز (۲۰۱۹) در پژوهشی تحت عنوان «مسئلولیت‌پذیری شهروند فعال اجتماعی» به روشی با استدلال از نقش اصلی دولتها سخن می‌گویند و این‌که چگونه در مسئلولیت‌پذیری فعال شهروند در اجتماع سیاسی معین می‌توان با شواهدی به تحلیل مقایسه‌ای عملکرد دولتها پرداخت. آن‌ها همچنین استدلال می‌کنند که اختلاف موجود در رویکرد دولت به دلیل تفاوت‌های موجود در رژیم‌های سیاسی حاکم موجب تغییر در نوع سیاست‌های مربوط به تربیت شهروندان

^۴ قومی ضروری است؛ سیاستی که بر پایه آن، یکپارچگی و همبستگی ملی به شیوه‌ای درون‌جوش، ساختاری و پایدار، تأمین می‌کند. چنین رویکرده به جای طرد تنوع فرمی- فرهنگی، بر پایه تحقق حقوق شهروندی و تعریف هویت ملی بر مبنای وحدت در عین کثرت، استوار است.

جمهوری خواه (مدنی) است. جماعت‌گرایانه از مفهوم فرد «مستقل» و «تمترکز بر منافع خویش» که مورد توجه اندیشمندان لیبرال است انتقاد می‌کند. تفکر جماعت‌گرایانه به شهروندی بر اساس هویت اجتماعی و نیز تعلق خاطر فرد به اجتماع، توجه دارد (اسمیت، ۱۱۷، ۱۹۹۸). بر مبنای این استدلال، فرد، تنها با تأمل در «خیرجمی» می‌تواند از منافع و هویت خویش آگاه شده، از ارادی خود را از طریق خدمات عمومی و برتری دادن خیر جمیعی بر منافع فردی به دست آورد. جماعت‌گرایانه بر این باورند که گروه، عنصر اصلی در تعریف هویت است (ایزین و وود، ۲۰۱۹، ۱۹۹۹)، ارسسطو شهروندان را کسانی می‌دانست که قادر به فرمانرانی و فرامابری هستند. روسو نیز این ایده را در تاریخ معاصر جامعه ایرانی هم مانند اکثر جوامع غیرغربی تجربه مدیریزاسیون بروزن زاوکارگزارانه از جانب دولت که به تقیید از الگوی غربی بوده، پالش‌ها و بحران‌هایی از مجرای دو مسئله مذکور را داشته است. در اینجا اتخاذ سیاستی نوبن برای مدیریت راهبردی تنوع فرهنگی-

میان ایده حق و ایده قانون دانست که موجب شده شهروندی با توفيق چندانی همراه نباشد. برخی نهادهای آموزشی را مظنون می‌دانند. چنان‌که فیضی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود نشان داده‌اند نظام آموزشی و تربیتی جامعه نتوانسته نظم و انضباط اجتماعی را در نهاد جامعه ثبیت نماید؛ و سایر گمانه‌زنی‌ها که نشان می‌دهد این موضوع همچنان نیاز به بحث بیشتری در جوامع دانشگاهی دارد.

شناخت الگوی شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسئولیت به امکان سیاست‌گذاری اصیل و واقع‌گرایانه‌ای را در راستای مشی موجود مهندسی فرهنگی در حوزه حقوق و تعهد شهروندی کمک می‌نماید. یافته‌ها می‌تواند در سازمان‌های دولتی و سازمان‌ها مردم‌نہادی همچون شورای عالی انقلاب فرهنگی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، وزارت آموزش و پرورش، سازمان تبلیغات اسلامی، شهرداری‌ها، صداوسیما و غیره که در حوزه شهروندی و سیاست فرهنگی فعال هستند کاربرد مؤثر داشته باشد.

ادبیات پژوهش

برای تحلیل مفهوم شهروندی مبتنی بر سیاست فرهنگی به لحاظ نظری می‌توان از ترکیب آراء تی. ام، مارشال^۱ که صاحب تعریفی کلاسیک از شهروندی اجتماعی است با آراء ریموند ویلیامز^۲ که از «دموکراسی فرهنگی» سخن می‌گوید حال آن که در چارچوب حقوقی نظریه شهروندی مارشال غایب است، بهره جُست. از نظر مارشال، تعلق داشتن به معنای دسترسی به حقوق است؛ اما ویلیامز دسترسی به حقوق فرد را کافی نمی‌داند بلکه معتقد است مشارکت فرد و دسترسی او به فرصت‌هایی برای مشارکت در تولید و شکل دادن به معانی در فرهنگ عمومی است که فرد را به جامعه متصل و متعلق می‌سازد. مفهوم فرآگیری^۳ از نظر ویلیامز تنها موضوعی قانونی، اقتصادی و سیاسی نیست بلکه عمدتاً دارای جوهر و بعد فرهنگی است. در نگاه او همگان در چارچوب دموکراتیک تازه‌ای باید بتوانند به نحو مؤثری مشارکت داشته باشند (ویلیامز ۱۹۶۲، ۱۹۶۴).

همچنین؛ مفهوم لیرالی شهروندی مارشال بر توسعه نهادی حقوق شهروندان تأکید می‌کند؛ اما ویلیامز معتقد است ایده شهروندی باید با تأکید بر رویکردی جمهوری‌خواهانه^۴ بر افزایش مشارکت عامه مردم

1.T.M.Marshall

2..Williams

3.inclusively

4. سه رویکرد شهروندی شامل لیرال، جماعت‌گرایانه و شهروندی جمهوری‌خواه (منزی) است. جماعت‌گرایان از مفهوم فرد «مستقل» و «تمترکز بر منافع خویش» که مورد توجه اندیشمندان لیرال است انتقاد می‌کنند. تفکر جماعت‌گرایانه به شهروندی براساس هویت اجتماعی و نیز تلق خاطر فرد به اجتماع، توجه دارد (اسمتی، ۱۹۹۸)، بر منای این استدلال، فرد، تهها با تأمل در «خبری‌جمعی» می‌تواند از منافع و هویت

فال اجتماعی است.

در ارائه الگوی شناخت مفهومی شهروندی در ادبیات موضوع مبتنی بر دوگانه حق و مسئولیت بدست آمد. اتکا بر دوگانه حق و مسئولیت با این باور قبل توجیه است که ما در دوران معاصر مفهوم شهروندی را - هم در نظریه و هم در عمل - با تغییر موضع از سوی حقوق به سوی تکلیف و پذیرنده صفت‌هایی از قبیل فعال، خوب، حساس، مسئول، آگاه و مشارکت‌جو شده و آرمانی زنده و ملموس می‌یابیم؛ بنابراین مسأله مندسازی پدیده شهروندی در ایران بر اساس عدم توازن میان دوگانه حق و مسئولیت شهروندی پی‌گرفته شده است. بدیهی است در جامعه‌ای که شهروندی را بیش از حق، نوعی مسئولیت می‌پنداشد و بر عکس ... کردارها متفاوت خواهد بود. پس سؤال اصلی تحقیق عبارت است از مدل مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسئولیت در سیاست‌های فرهنگی چگونه است؟ پس از شناخت ابعاد، مؤلفه‌ها و ساخته‌ها و مقایسه ابعاد و مؤلفه‌های مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسئولیت در اسناد سیاست فرهنگی مانند برنامه‌های اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و سیاست‌های کلی آن و ... ابتدا به برآراش مدل مفهومی شهروندی در ایران پرداخته شد. درنهایت بر اساس میانگین بدست آمده درباره میزان حق بودگی یا مسئولیت بودگی شهروندی مبنای برای تحلیل درباره مفصل شهروندی در حوزه عمومی خواهد بود.

پیشینه

تحقیق‌های دیگری نیز با مضمون مشابه به انجام رسیده است. در نمونه‌ای به روایت احمدی طباطبایی (۱۳۸۸) «حقوق شهروندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران» مورد بحث واقع شده. نویسنده معتقد است، از انقلاب مشروطه در یکصد سال پیش تاکنون بخش قابل توجهی از حقوق و امتیازات شهروندان مشخص و احصا شده، حتی با وقوع انقلاب اسلامی پس از هفت دهه از انقلاب مشروطیت، به شکلی مبسوط‌تری حقوق و امتیازات اتباع موردنظر قرار گرفته است؛ اما گویی همچنان «شهروندی» در عمل چار مشکلاتی است. در این باره مقیمی زنجانی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان «زایش ایده شهروندی در ایران معاصر از نظر فلسفه سیاسی» اشاره به این دارد که گویی این ایده در محل تولد خود چار مشکل است. از نگاه او پیروزی یا شکست این انگاره را باید در پرتوی پیروزی یا شکست فکر تجدد در ایران معاصر در نظر گرفت. این مسئأله از نظر فلسفه سیاسی خلاً اصل «اقناع» را در کنار اصل «زور» در مختصات و مناسبات سیاسی و ناکامی کوشش بلاگی روشنفکران در ایجاد نسبتی قانع کننده

تمکیل شود. برای اینکه شهروندان به نحو مؤثر و جدی در مسائل و مصالح عمومی درگیر شوند نیازمند حفظ و تأمین نهادی حقوق آنها و فرصت‌های مشارکت هستند. این امر مستلزم توسعه بیشتر حقوق اقتصادی، ثبیت یک نظام سیاسی دموکراتیک واقعی و در عین حال پذیرش تنوع و تکثر فرهنگی است. ویلیامز بر قابلیت‌های خلاق و یادگیری بالقوه عامه مردم تأکید دارد، جامعه‌ای که خلاقیت و قدرت یادگیری عامه مردم را فراهم سازد در مسیر تحقق حقوق فرهنگی مردم حرکت کرده است. ویلیامز استدلال می‌کند که: «شهروندی توانایی افراد را برای قضایت در مورد زندگی خودشان تصدیق می‌کند و زندگی آن‌ها از پیش به سیلیه‌ی نژاد، مذهب، طبقه، جنسیت یا صرفاً یک از هویتشان تعیین نمی‌شود. به این ترتیب شهروندی بیش از هر هویت دیگری قادر است به انگیزه سیاسی اساسی انسان‌ها که هنگل «نیاز به رسمیت شناخته شدن» می‌نماید». (فالکس^۱: ۱۳۸۱: ۱۳۹۲)

در سطح تحلیل فردی، افراد در یک وضع روزمرگی، غرق در لذت مصرف انبووه فرهنگ‌اند بی‌آنکه تاثیری بر بسط و توسعه فرهنگی جامعه داشته باشد. بحران مدیریت زیاله، بحران در اجتماعات، رفتارهای نابخرانه در مکان‌های عمومی ... نشانه‌هایی برای تأمل در حیطه شهروندی است. مسئله شهروندی موضوع مطالعات و تحقیقات علمی دیگری هم بوده؛ برخی آن را ناشی از وجود ابهام در درک مفهوم شهروندی یا مسئله مربوط به تعریف حقوق شهروندی می‌دانند، یا عدم شکل‌گیری ایده شهروندی را دلیل آن برمی‌شمارند. گاه از عدم رعایت اصول شهروندی، گاه از عدم آگاهی نسبت به حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و پایین بودن سطح بی‌تفاوتوی شهروندی سخن گفته می‌شود یا جزئی ترا بهام در مسئولیت‌های فرهنگی را دلیلی بر وجود مسئله و چالشی بنام شهروندی می‌دانند. بالا بودن سطح بی‌تفاوتوی اجتماعی، فردگرایی خودمدارانه، عدم التزام مدنی و بسندۀ همکاران چنین امتیازی است که انسان در زندگی اجتماعی دارد و قدرتی است که در یک رابطه حقوقی شکل گرفته است (احمدی، ۱۳۸۸: ۱۴؛ صداقت، ۱۳۸۹: ۱۵). ابعاد آن شامل حقوق مدنی که امکان تملک دارایی‌ها، التزام به قراردادها، آزادی‌های حزبی و آزادی فکر و اندیشه را فراهم می‌کند (اصاری، ۱۳۹۰: ۳۷؛ فتحی، ۱۳۹۱: ۵۳؛ جنتیلی، ۱۳۹۳: ۸۳؛ عبدالهی، ۱۳۹۳: ۸۴؛ هان^۲ و همکاران ۲۰۱۸: ۲۰۰۷)؛ حقوق اجتماعی که امکانات رفاهی حمایتی از فرد و خانواده‌ای آسیب‌پذیر را به منظور ایجاد تعادل در زندگی رفاهی آن‌ها فراهم می‌آورد (فافورو، ۱۳۸۲: ۲۰۰۵؛ ۱۳۸۲: ۲۰۰۷؛ جنتیلی، ۱۳۹۳: ۸۳؛ عبدالهی، ۱۳۹۳: ۸۴؛ توسلی، ۱۳۹۲: ۲۸؛ فتحی، ۱۳۹۱: ۱۷۲؛ ۱۳۹۰: ۵۳)؛ حقوق فرهنگی به معنای برخورداری و بهره‌مندی افراد گروه‌ها و اقسام مختلف از کالاهای فرهنگی که در قالب رسانه‌های مختلف نوشتاری، دیداری و شنیداری قابل تصور است (افروغ، ۱۳۷۹: ۶۴) و حقوق سیاسی که همان اختیاراتی است که قانون باید برای همه شهروندان تضمین کند. در

خویش آگاه شده، آزادی خود را از طریق خدمات عمومی و برتری دادن خیر جمعی بر منافع فردی به دست آورد. جماعت‌گراها بر این باورند که گروه، عنصر اصلی در تعریف هویت است (ایزین و وود، ۱۹۹۹: ۱)، ارسسطو شهروندان را کسانی می‌دانست که قادر به فرامارانی و فرمانبری هستند. روسو نیز این ایده را در مشارکت شهروند در فرایند قانون‌گذاری از طریق اراده عمومی می‌دید. به هر حال، مدل جمهوری‌خواهانه بر بعد عاملیت سیاسی تأکید می‌کند (لیدت، ۲۰۱۱).

2.Gentilli

3. Hahn

4.Gentilli

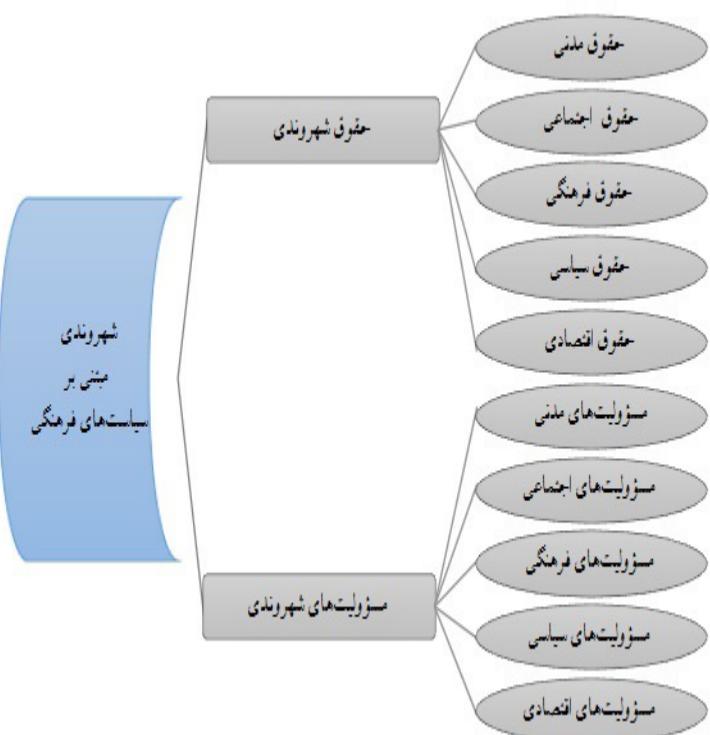
1. faulks

نهاد اقتصادی- اجتماعی که دربرگیرنده سه حوزه کلی تولید، توزیع و مصرف کالاست (طالبی، ۱۳۹۰). تفاوت‌ها بدویژه در نوع نگاه جامعه به تلقی از شهروندی بهمثابه حق یا مسئولیت می‌تواند منجر به دو نوع فرهنگ شهروندی در جامعه باشد؛ فرهنگی که مطالبه گر حق شهروندی است در کنار یا حتی در مقابل فرهنگی که مطالبه‌اش در جهان زیست مشترک اجتماعی بر این مبنای رقم می‌خورد که شهروندی بیش از حق، بیان‌کننده مسئولیت است.

در پایان لازم به توضیح است، بنیان‌های نظری شهروندی ناظر و متکی بر چند واقعیت است که می‌توان آن‌ها را مفروضات این تحقیق دانست: ۱- شهروندی یک «سازه اجتماعی» است، درنتیجه تابعی از بستر اجتماعی و زمینه فرهنگی در هر جامعه معین است. ۲- شهروندی مفهومی پویاست. از این رو، با توجه به تحولات تکنولوژیک، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی، معنا و مفهوم شهروندی نیز دگرگون می‌شود. ۳- شهروندی اگرچه مفهومی است اساساً حقوقی و معطوف به حقوق و وظایف شهروندان در رابطه میان نظام سیاسی و شهروند، اما از ابعاد فرهنگی فراسوی این رابطه‌های حقوقی نیز برخوردار است. ۴- شهروندی دارای «بنیان فرهنگی» است و با مجموعه‌ای از ارزش‌های اجتماعی مانند مساوات طلبی، آزادی، فردگرایی، مردم‌سالاری و مسئولیت‌پذیری مدنی توسط نظام‌های معنابخش حمایت می‌شود. ۵- در کنار حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی، حقی نیز به نام حقوق فرهنگی وجود دارد. از این رو، شهروندی ناظر به تأمین حقوق فرهنگی شهروندان هم خواهد بود. زانگ وانگ (۲۰۱۳) در پژوهشی تحت عنوان «به سمت شهروندی فرهنگی» علاوه بر حقوق مدنی، حقوق سیاسی و اجتماعی، بر «حقوق فرهنگی» نیز تأکید کرده است و بعد فرهنگی مفهوم «شهروندی» را گسترش داده است. بدرستی افراد یا شهروندان علاوه بر نیازهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مجموعه‌ای از «ニازهای فرهنگی» نیز دارند. نیازهای مربوط به خلاقیت و خوشکویی و نیازهای فراغت و لذت از جمله این نیازهای است. مفاهیم شهروندی مدنی، سیاسی و اجتماعی نمی‌تواند تمام نیازهای فرهنگی افراد را پوشش دهد.

روش پژوهش

روش این تحقیق ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی است. در بخش کیفی تحقیق از تکنیک تحلیل محتوا

شکل (۱): مدل مفهومی تحقیق (منبع: نگارندگان)

این جا شهروندان با مشارکت فعال در مدیریت امور جمعی، سرنوشت خود را تعیین کنند و حق حاکمیت و خودمختاری خود را اعمال می‌نمایند (انصاری، ۱۳۹۰؛ ۳۷؛ جنتیلی، ۱۳۹۳؛ ۲۰۰۷؛ عبدالهی، ۱۳۹۱؛ ۶۸؛ فتحی، ۱۳۹۱؛ ۱۷۲؛ ۵۳؛ همچنین حقوق اقتصادی از منظر شاخص‌های آن همچون حق مالکیت خصوصی، حق برخورداری از امنیت حقوقی برای کسب ثروت در چارچوب قانون و حقوق، مربوط به اموال شخصی تعریف شده است (بیرانوند، ۱۳۹۸).

همچنین مسئولیت‌های شهروندی به عنوان یک جز از دوگانه حقوق و مسئولیت شهروندی دربردارنده وظایف، تکالیف، تهدای و مسئولیت‌های شهروندی است (انصاری و دیگران، ۱۳۹۰؛ ۳۹) شامل مسئولیت‌های مدنی در معنای وسیع و مسئولیت‌های ناشی از نقض قرارداد و مسئولیت‌های غیر قراردادی (ره پیک، ۱۳۸۸؛ ۲۲)؛ مسئولیت اجتماعی که به پایگاه اجتماعی فرد و مجموعه‌ای از روابط و پیوندهای میان افراد که روزانه با توجه به نقش‌های خود با دیگری در کوش متقابل هستند، مربوط می‌شود و مسئولیت‌های فرهنگی که بیانگر صورت‌های نمادین ارتباطات و تعاملات اجتماعی است (عسکریان، ۱۳۸۵-۱۳۸۷؛ مسئولیت‌های سیاسی که تنظیم‌کننده‌ی مناسبات اجتماعی بر اساس قدرت مشروع است؛ و مسئولیت‌های اقتصادی به عنوان یک

جنوب و دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال است که به صورت نمونه‌گیری غیر احتمالی و به شیوه‌ای هدفمند تعداد ۳۰ نفر حجم نمونه انتخاب و سپس پرسشنامه تحقیق تکمیل شده است. درنهایت؛ از نرم‌افزار pls به منظور اندازه‌گیری مدل تحقیق و تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

ساختهای

۱- احصاء مؤلفه‌ها و شاخص‌های شهر و ندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی به شیوه تحلیل محتوای کیفی

برای تحلیل متون قانون اساسی کشور، منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری و برنامه‌های اول تا ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ج... استفاده شده است. برای این منظور، به روش تحلیل محتوای کیفی، ابتدا مؤلفه‌ها و شاخص‌های ابعاد حقوق شهروندی و مسؤولیت‌های شهروندی از ادبیات موجود در این حوزه به شرح جداول شماره ۱ و ۲ احصاء شده است. در بخش کمی جامعه آماری تحقیق شامل نخبگان مراکز دانشگاهی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران

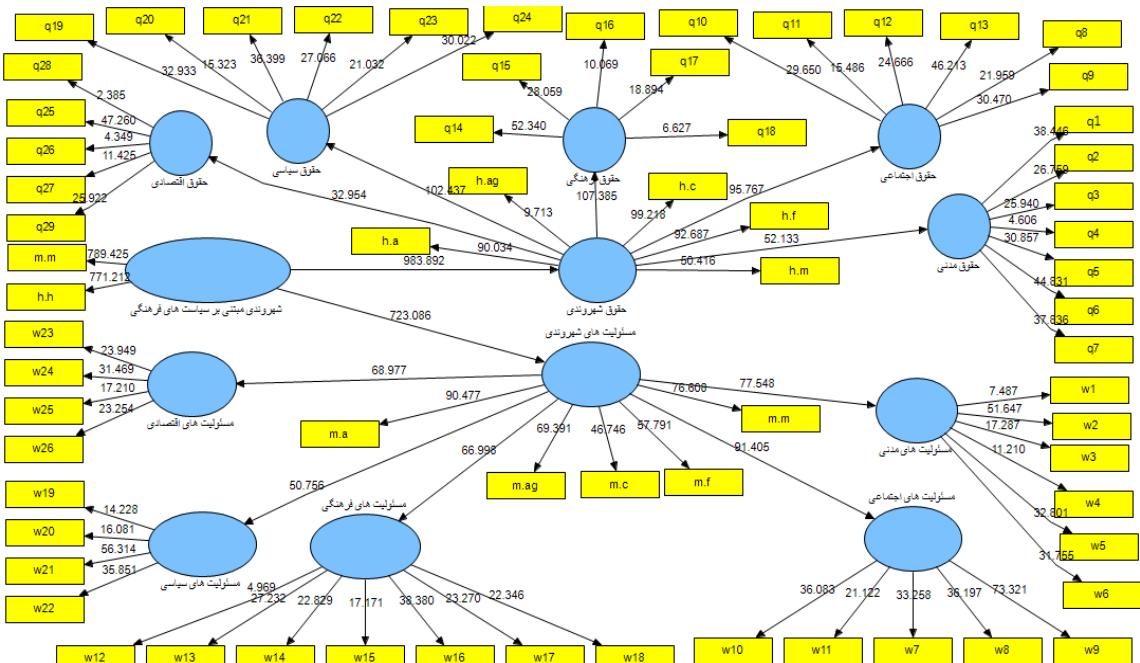
حدول (۱): مؤلفه‌ها و شاخص‌های حقوق شهروندی

جدول (۲): مؤلفه‌ها و شاخص‌های مسؤولیت‌های شهروندی

مؤلفه	شاخص‌ها	منابع
مسنونه مسنونه مسنونه مسنونه مسنونه مسنونه	<p>حافظت از محیط‌زیست</p> <p>جلوگیری از تخریب اموال و منافع عمومی</p> <p>رعایت کرامت شان و ارزش‌های انسانی شهروندان</p> <p>حفظ نظم و امنیت و قانونمندی در جامعه</p> <p>رعایت حقوق شهروندی اقلیت‌های دینی و قومی</p> <p>رعایت مقررات راهنمایی و رانندگی</p>	<p>- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۱۴ و ۵ و ۴۳ و ۵۰</p> <p>- برنامه ششم توسعه: ماده ۳۸</p> <p>- برنامه پنجم توسعه: ماده ۸۸ و ۸۹ و ۱۹۲،</p> <p>- برنامه چهارم توسعه: ماده ۴۶ و ۱۳۵ و ۱۴۰</p> <p>- برنامه سوم توسعه: ماده ۱۰۴</p> <p>- برنامه دوم توسعه: ماده ۲</p>
مسنونه مسنونه مسنونه مسنونه مسنونه	<p>مشارکت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی توسعه پایدار</p> <p>مشارکت اجتماعی در امور عالم‌منفعه و خیریه</p> <p>حفظ و رعایت بهداشت و ظرفت پیرامونی شهر خود</p> <p>مشارکت فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی ازدواج و تشکیل خانواده</p>	<p>- برنامه ششم توسعه: ماده ۶</p> <p>- برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۹۴</p> <p>- برنامه چهارم توسعه: ماده ۹۵ و ۹۷ و ۹۸ و ۱۱۰</p> <p>- برنامه سوم توسعه: ماده ۷۱</p>
فرهنگی فرهنگی فرهنگی فرهنگی فرهنگی فرهنگی	<p>ترویج و اجرای فرهنگ امریکه معروف و نهی از منکر</p> <p>شناخت و آگاهی درباره میراث فرهنگی و تمدنی کشور</p> <p>تلاش در جهت حفظ هویت اسلامی- ایرانی</p> <p>تعویت باور و ترویج گفتمان امید در جامعه</p> <p>کوشش برای حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی کشور در حد توان و امکان</p> <p>تعامل و مشارکت در تولید و مصرف خدمات و کالاهای فرهنگی</p> <p>تلاش در جهت مشارکت در انجمن‌های علمی- فرهنگی جامعه</p>	<p>- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۸</p> <p>- برنامه ششم توسعه: ماده ۶۴</p> <p>- برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۸</p> <p>- برنامه چهارم توسعه: ماده ۴۸ و ۱۱۲ و ۱۱۲</p> <p>- برنامه سوم توسعه: ماده ۱۰۲ و ۱۴۳ و ۱۵۸ و ۱۶۲ و ۱۶۶ و ۱۶۷</p> <p>- سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه</p>
مسنونه مسنونه	<p>مشارکت سیاسی در اداره امور عمومی کشور</p> <p>خدمت در ارتش یا پشتیبانی از خط مقدم جنگ/جهاد/ دفاع مقدس</p> <p>تعلق ملی داشتن</p> <p>آگاهی سیاسی و پیگیری اخبار و مسائل مربوط به جامعه</p>	<p>- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۹</p> <p>- برنامه ششم توسعه: ماده ۶۸</p> <p>- برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۸</p> <p>- برنامه چهارم توسعه: ماده ۱۰۶</p> <p>- سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه</p>
مسنونه مسنونه	<p>پرداخت مالیات</p> <p>کسب دانش و حمایت از کار و تلاش ایرانی</p> <p>منع اسراف و تبذیر و استفاده بهینه از کالاهای و خدمات</p> <p>مشارکت و سهم آفرینی در تولید ملی به اندازه توان</p>	<p>- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: اصل ۴۶ و ۶ و ۴۳ و ۵۱</p> <p>- برنامه ششم توسعه: ماده ۲۷ و ۶۴</p> <p>- برنامه پنجم توسعه: ماده ۱۶ و ۱۰۴</p> <p>- برنامه چهارم توسعه: ماده ۳ و ۱۳۵</p> <p>- برنامه سوم توسعه: ماده ۶۴ و ۱۰۰</p> <p>- سیاست‌های کلی برنامه دوم، سوم، چهارم و پنجم و ششم توسعه</p>

۲- آزمون برازش الگو

۱- نتایج آزمون t مدل اندازه‌گیری

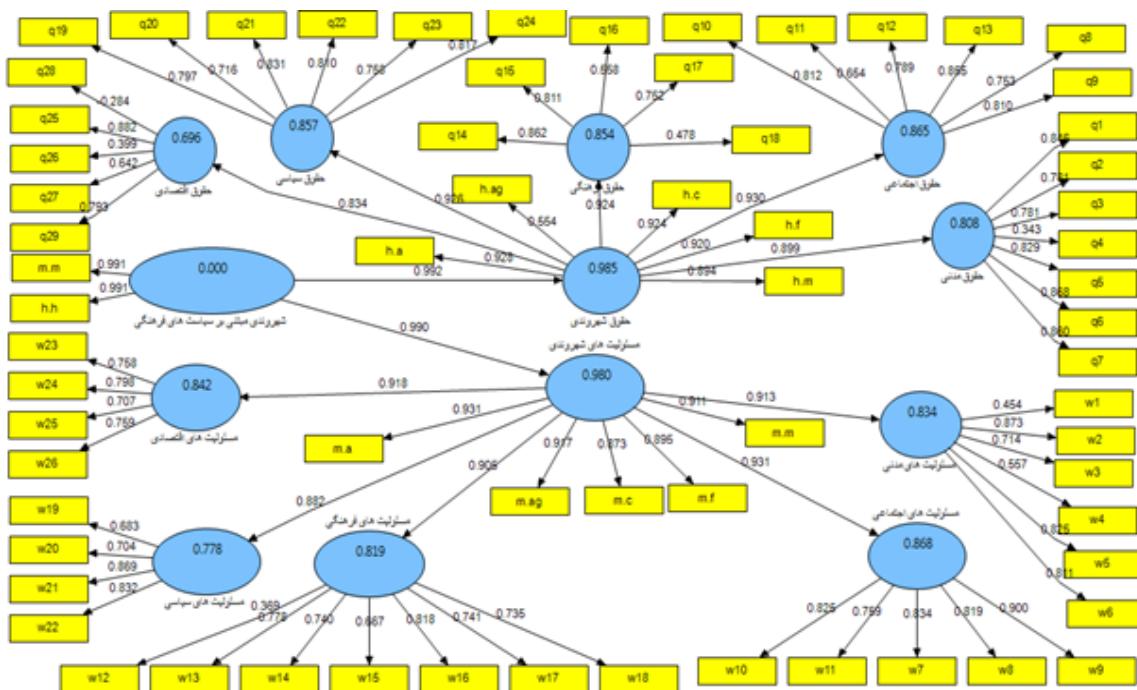

شکل (۱): آماره t برای معناداری بارهای عاملی

در شکل (۱) مقدار آماره t برای معناداری بارهای عاملی متغیرهای تحقیق ترسیم شده است از این رو؛ در صورتی که مقدار آماره t بالاتر از $1/96$ باشد پس با احتمال $0/95$ درصد مقادیر آزمون تی معنادار می‌باشد. همچنین؛ اگر مقدار t بالاتر از $2/85$ باشد پس با احتمال $0/99$ درصد مقادیر آزمون تی معنادار می‌باشد. از این رو؛ با توجه به اینکه مقدار آماره تی به دست آمده برای اکثربت بارهای عاملی بالاتر از $2/58$ می‌باشد پس با احتمال $0/99$ مقادیر آزمون تی اکثربت عامل‌ها معنادار می‌باشد. مقدار آماره t برای شاخص q_{28} $2/385$ است؛ که این شاخص‌ها نیز در سطح 95 درصد معنادار هست.

۲-نتایج تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری

۱۱۴

شکل (۲): آزمون تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری

در شکل (۲) مقدار بارهای عاملی متغیرهای تحقیق ترسیم شده است از این رو؛ نتایج تحلیل عاملی مدل اندازه‌گیری شهروندی مبتنی بر سیاستهای فرهنگی به شرح جداول زیر است:

جدول (۳): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرحله اول بعد حقوق شهروندی

ردیف	شاخص	تحلیل عاملی مرتبه اول	نتیجه آزمون
۱	حقوق اقلیت‌های دینی شناخته شده	۰/۸۴۶	قبول
۲	آزادی استفاده از زبان‌های محلی	۰/۷۸۱	قبول
۳	حقوق مساوی مردم در برابر قانون	۰/۷۸۱	قبول
۴	پاسداری از حریم و قداست خانواده	۰/۳۴۳	غیرقابل قبول
۵	حق شان و ارزش‌های انسانی	۰/۸۲۹	قبول
۶	حق آزادی اندیشه و بیان	۰/۸۶۸	قبول
۷	حقوق زنان و کودکان	۰/۸۶۰	قبول
۸	رفاه و تأمین اجتماعی	۰/۷۵۳	قبول
۹	حق حیات، سلامت و کیفیت زندگی	۰/۸۱۰	قبول
۱۰	حق توسعه انسانی و پیشرفت	۰/۸۱۲	قبول
۱۱	تحقیق عدالت اجتماعی و ایجاد فرصت‌های برابر	۰/۶۵۴	قابل قبول
۱۲	حق اشتغال و کار شایسته	۰/۷۸۹	قبول
۱۳	حق آموزش و پرورش رایگان	۰/۸۵۵	قبول
۱۴	حق دسترسی و مشارکت در خدمات و کالاهای فرهنگی	۰/۸۶۲	قبول
۱۵	حق مالکیت مادی و معنوی آثار فرهنگی و هنری	۰/۸۱۱	قبول
۱۶	حق مشارکت در حفظ و ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی	۰/۵۵۸	قابل قبول
۱۷	حق مشارکت در گسترش کمی و کیفی فرهنگ عمومی	۰/۷۵۲	قبول
۱۸	حق مشارکت در توسعه و ترویج سبک زندگی اسلامی - ایرانی	۰/۴۷۸	قابل قبول
۱۹	حق مالکیت بر سرنوشت اجتماعی خویش	۰/۷۹۷	قبول
۲۰	حق عضویت در تشکل‌های مدنی، برگزاری تجمع‌ها و برپایی راهپیمایی	۰/۷۱۶	قبول
۲۱	حق تابعیت، اقامت و آزادی در ورود و خروج از کشور	۰/۸۳۱	قبول
۲۲	حق دسترسی به موقع به اطلاعات صحیح و فعالیت در فضای مجازی	۰/۸۱۰	قبول
۲۳	برخورداری از احساس امنیت اجتماعی	۰/۷۵۸	قبول
۲۴	بهره‌مندی از اداره شایسته و حسن تدبیر امور کشور	۰/۸۱۷	قبول
۲۵	برخورداری از مسکن مناسب	۰/۸۸۲	قبول
۲۶	حمایت از کار بدعنوان منشأ مالکیت	۰/۳۹۹	غیرقابل قبول
۲۷	حق مالکیت و مشروعیت مالکیت خصوصی	۰/۶۴۲	قابل قبول
۲۸	حفظ و حمایت از حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرفکنندگان	۰/۲۸۴	غیرقابل قبول
۲۹	برخورداری از یک نظام اقتصادی شفاف و رقابتی	۰/۷۹۳	قبول

جدول (۴): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرحله اول بعد مسؤولیت‌های شهرondی

ردیف	شاخص	مقدار شاخص	نتیجه آزمون
۱	حافظت از محیط‌زیست	۰/۴۵۴	قابل قبول
۲	جلوگیری از تخریب اموال و منافع عمومی	۰/۸۷۳	قبول
۳	رعایت کرامت، شان و ارزش‌های انسانی شهرondان	۰/۷۱۴	قبول
۴	حفظ نظم و امنیت و قانونمندی در جامعه	۰/۵۵۷	قابل قبول
۵	رعایت حقوق شهرondی اقلیت‌های دینی و قومی	۰/۸۲۵	قبول
۶	رعایت مقررات راهنمایی و رانندگی	۰/۸۱۱	قبول
۷	مشارکت در سازمان‌های مردم‌نهاد حامی توسعه پایدار	۰/۸۳۴	قبول
۸	مشارکت اجتماعی در امور عام‌المنفعه و خیریه	۰/۸۱۹	قبول
۹	حفظ و رعایت بهداشت و نظافت پیرامونی شهر خود	۰/۹۰۰	قبول
۱۰	مشارکت فعال زنان در عرصه‌های اجتماعی	۰/۸۲۵	قبول
۱۱	ازدواج و تشکیل خانواده	۰/۷۵۹	قبول
۱۲	ترویج و اجرای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر	۰/۳۶۹	غیرقابل قبول
۱۳	شناسخت و آگاهی درباره میراث فرهنگی و تمدنی کشور	۰/۷۷۸	قبول
۱۴	تلاش در جهت حفظ هویت اسلامی- ایرانی	۰/۷۴۰	قبول
۱۵	تقویت باور و ترویج گفتمان امید در جامعه	۰/۶۶۷	قابل قبول
۱۶	کوشش برای حفاظت آثار ملی و میراث فرهنگی کشور در حد توان و امکان	۰/۸۱۸	قبول
۱۷	تعامل و مشارکت در تولید و مصرف خدمات و کالاهای فرهنگی	۰/۷۴۱	قبول
۱۸	تلاش در جهت مشارکت در انجمن‌های علمی- فرهنگی جامعه	۰/۷۳۵	قبول
۱۹	مشارکت سیاسی در اداره امور عمومی کشور	۰/۶۸۳	قابل قبول
۲۰	خدمت در ارتش یا پشتیبانی از خط مقدم جنگ/ جهاد/ دفاع مقدس	۰/۷۰۴	قبول
۲۱	تعلق ملی داشتن	۰/۸۶۹	قبول
۲۲	آگاهی سیاسی و بیگیری اخبار و مسائل مربوط به جامعه	۰/۸۳۲	قبول
۲۳	پرداخت مالیات	۰/۷۵۸	قبول
۲۴	کسب دانش و حمایت از کار و تلاش ایرانی	۰/۷۹۸	قبول
۲۵	منع اسراف و تبذیر و استفاده بهینه از کالاهای و خدمات	۰/۷۰۷	قبول
۲۶	مشارکت و سهم آفرینی در تولید ملی به اندازه توان	۰/۷۵۹	قبول

جدول (۵): نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه دوم

ردیف	شاخص	مقدار تحلیل عاملی مرتبه دوم	نتیجه آزمون
۱	حقوق مدنی	۰/۸۹۴	قبول
۲	حقوق اجتماعی	۰/۹۲۸	قبول
۳	حقوق فرهنگی	۰/۹۲۰	قبول
۴	حقوق سیاسی	۰/۹۲۴	قبول
۵	حقوق اقتصادی	۰/۵۵۴	قابل قبول
۶	مسؤلیت‌های مدنی	۰/۹۱۱	قبول
۷	مسؤلیت‌های اجتماعی	۰/۹۳۱	قبول
۸	مسؤلیت‌های فرهنگی	۰/۸۹۵	قبول
۹	مسؤلیت‌های سیاسی	۰/۸۷۳	قبول
۱۰	مسؤلیت‌های اقتصادی	۰/۹۱۷	قبول

جدول (۶) نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه سوم

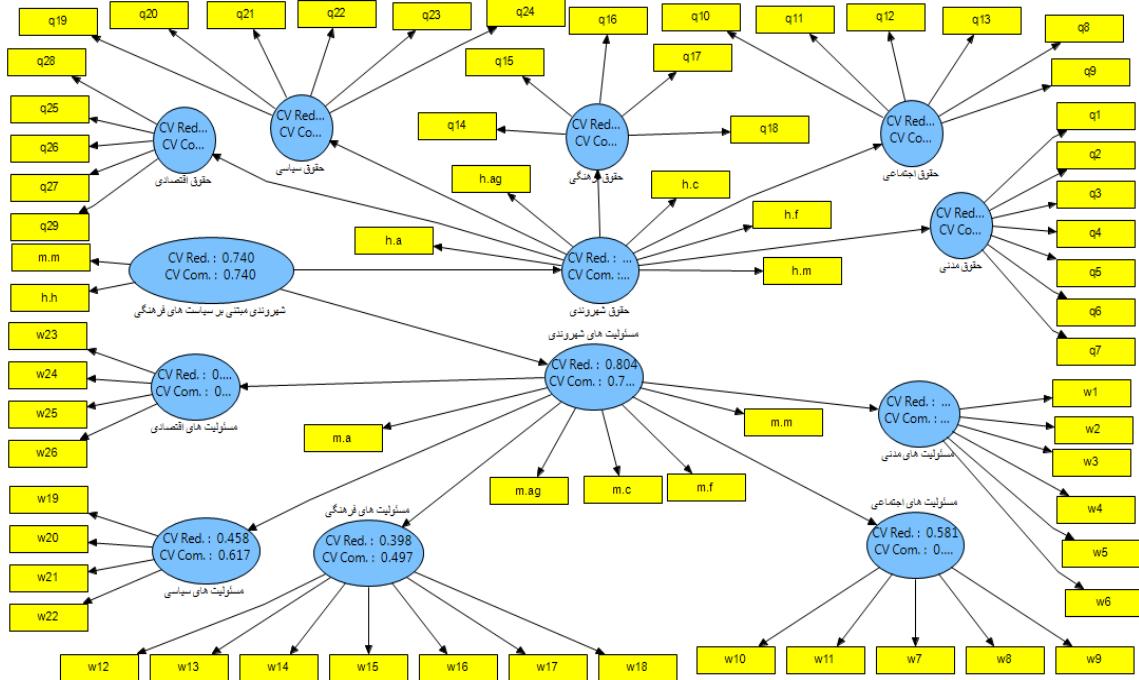
ردیف	بعد	مقدار تحلیل عاملی مرتبه سوم	نتیجه آزمون
۱	حقوق شهروندی	۰/۹۹۱	قبول
۲	مسئولیت‌های شهروندی	۰/۹۹۱	قبول

جدول (۷): نتایج میزان اعتبار ترکیبی سازه‌ها

مؤلفه‌ها/سازه‌ها	AVE	Composite Reliability	R Square	Cronbachs Alpha	Communality	Redundancy
حقوق اجتماعی	0.6107	0.9034	0.8655	0.8708	0.6107	0.5262
حقوق اقتصادی	0.4115	0.6760	0.6955	0.5405	0.4115	0.2753
حقوق سیاسی	0.6230	0.9082	0.8571	0.8784	0.6230	0.5316
حقوق فرهنگی	0.5013	0.8277	0.8541	0.7403	0.5013	0.4261
حقوق مدنی	0.6050	0.9106	0.8076	0.8805	0.6050	0.4883
مسئولیت‌های اجتماعی	0.6863	0.9160	0.8675	0.8849	0.6863	0.5944
مسئولیت‌های اقتصادی	0.5718	0.8420	0.8424	0.7495	0.5718	0.4815
مسئولیت‌های سیاسی	0.6021	0.8569	0.7780	0.7762	0.6021	0.4665
مسئولیت‌های فرهنگی	0.4989	0.8701	0.8187	0.8228	0.4989	0.4069
مسئولیت‌های مدنی	0.5210	0.8618	0.8336	0.8024	0.5210	0.4340

جدول (۷) میزان اعتبار ترکیبی سازه‌ها را نشان می‌دهد و مقادیر بیش از ۰/۷ برای اعتبار ترکیبی در سازه‌ها مناسب است. از این رو، پایایی ترکیبی سازه‌ها در ستون دوم بالاتر از ۰/۷ است و برای همه مؤلفه‌ها قابل پذیرش است.

۴- کیفیت مدل اندازه‌گیری

شکل (۳): کیفیت مدل اندازه‌گیری

شکل (۳): کیفیت مدل اندازه‌گیری را نشان می‌دهد عدد مقابله (cv-Red) شاخص بررسی اعتبار حشو یا افزونگی است که کیفیت مدل ساختاری را نشان می‌دهد اعدادی که در مقابله (cv-Com) نوشته شده‌اند، شاخص بررسی اعتبار اشتراک یا روایی متقاطع را نشان می‌دهند. اعداد مثبت نشانگر کیفیت مناسب مدل هستند. از این رو، در شکل همه اعداد مثبت هستند. همچنین جدول نتایج آزمون بررسی اعتبار اشتراک را نمایش می‌دهد. SSO مجموع مجذورات مشاهدات برای هر بلوک متغیر پنهان را، SSE مجموع مجذور خطاهای پیش‌بینی برای هر بلوک متغیر پنهان را و SSE/SSO نیز شاخص اعتبار اشتراک یا CV-COM را نشان می‌دهد. اگر شاخص وارسی اعتبار اشتراک متغیرهای پنهان مثبت باشد، مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد. بر این اساس؛ در جدول ۲۳-۴ شاخص وارسی، اعتبار اشتراک همه متغیرهای پنهان مثبت است و مدل، اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد.

جدول (٨): نتایج کیفیت مدل اندازه‌گیری

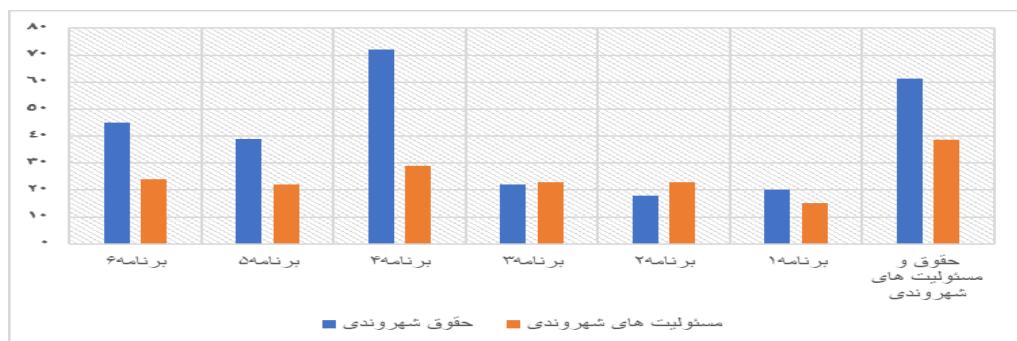
ردیف	Total	SSO	SSE	1-SSE/SSO
۱	حقوق اجتماعی	780.0000	431.4185	0.4469
۲	حقوق اقتصادی	650.0000	536.2318	0.1750
۳	حقوق سیاسی	780.0000	413.2223	0.4702
۴	حقوق شهروندی	650.0000	250.1303	0.6152
۵	حقوق فرهنگی	650.0000	464.9413	0.2847
۶	حقوق مدنی	910.0000	463.9962	0.4901
۷	شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی	260.0000	67.5820	0.7401
۸	مسئولیت‌های اجتماعی	650.0000	213.6324	0.6713
۹	مسئولیت‌های اقتصادی	520.0000	224.3472	0.5686
۱۰	مسئولیت‌های سیاسی	520.0000	199.0393	0.6172
۱۱	مسئولیت‌های شهروندی	650.0000	184.0376	0.7169
۱۲	مسئولیت‌های فرهنگی	910.0000	457.9559	0.4968
۱۳	مسئولیت‌های مدنی	780.0000	373.8309	0.5207

۳- توزیع فروانی ابعاد شهر وندی در سیاست‌های فرهنگی کشور

جدول (۹) و نمودار (۱) نشان می دهد؛ توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه به ترتیب بالاترین میزان فروانی عبارتند از: ۱- حقوق شهروندی (۳۶/۳۶)؛ ۲- مسؤولیت های شهروندی (۶۴/۳۸).

جدول (٩): توزیع فروانی ابعاد شهروندي

درصد	فرآوانی	برنامه ۱	برنامه ۲	برنامه ۳	برنامه ۴	برنامه ۵	برنامه ۶	ابعاد شهروروندی
61/36	۲۱۶	۲۰	۱۸	۲۲	۷۲	۳۹	۴۵	حقوق شهروروندی
38/64	۱۳۶	۱۵	۲۳	۲۳	۲۹	۲۲	۲۴	مسئولیت‌های شهروروندی
100	۳۵۲	۳۵	۴۱	۴۵	۱۰۱	۶۱	۶۹	کل

نمودار (۱): نمایش توزیع فروانی ابعاد شهر وندی

نتایج

شهروندی از «مفاهیم بنیادینی» است که با رشد، توسعه و پیشرفت انسان‌ها، در جامعه بشری ظاهر شده و نقش کلیدی در شناخت و توصیف جایگاه و وضعیت انسان امروزی و هویت شهروندی او دارد. مرور ادبیات تحقیق نشان دهنده تحول، تکامل و تعاطی مفهوم شهروندی از ابعاد شهروندی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی به شهروندی فرهنگی است که با تغییر موضع از شهروندی به مثابه حق به سوی شهروندی به مثابه تکلیف، همراه شده است.

این در حالی است که در روزمرگی‌های رو به تزايد مصرف کالاهای فرهنگی با کمترین سهم و تأثیر بر بسط و توسعه فرهنگی جامعه، شاهد ظهور روزافزون بحران‌های مختلف در اجتماعات بشری از مسائل مربوط به آلدگی‌های صوتی، شنیداری تا آلدگی‌های بصری، زیستمحیطی؛ مسائل مربوط به بهداشت عمومی در محیط‌زیست تهدید شده به ناپایداری، ناهمدلی‌ها و حتی بی‌احترامی به مرز «دیگری» در فضاهای مشترک زندگی و انواع رفتارهای نایخداهی در مکان‌های عمومی ... هستیم. این واقعیت خود نشانه‌هایی از کژکارکردی‌های فرهنگی و فقدان آگاهی‌ها، منشها و رفتارهای مناسب و شایسته شهروندی دارد. اگر شهروندی را آموختنی-اکتسابی بر اساس سیاست‌های فرهنگی دولتها بدanimی؛ از این منظر می‌توانیم در عین حال درباره عملکرد دولتها و موفقیت‌شان در تعییر رفتار و ایجاد کردار به قضاوت بنشینیم. درک قانون‌گذار وجود توجه به ابعاد مختلف شهروندی در قالب حق و مسؤولیت در به ثمرنشاندن «شهروندی» در جای خود مسأله قابل تأملی است.

در این تحقیق و در پاسخ به این سؤال تحقیق که الگوی شناخت مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسؤولیت در سیاست‌های فرهنگی از چه ابعاد؛ مؤلفه‌ها و شاخه‌ای برخوردار است؟ نتایج تحلیل محتوای متن قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، منشور حقوق شهروندی نهاد ریاست جمهوری و برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و سیاست‌های ابلاغی این برنامه‌ها نشان می‌دهد؛ الگوی شناخت مفهوم شهروندی بر سیاست‌های شهروندی تشکیل یافته است. همچنین، مؤلفه‌های دهگانه این الگو عبارتند از: ۱-حقوق مدنی ۲-حقوق اجتماعی ۳-حقوق فرهنگی ۴-حقوق سیاسی ۵-حقوق اقتصادی ۶-مسؤلیت‌های مدنی ۷-مسؤلیت‌های اجتماعی ۸-مسؤلیت‌های فرهنگی ۹-مسؤلیت‌های سیاسی و ۱۰-مسؤلیت‌های اقتصادی. به علاوه این الگو دارای ۵۵ شاخص است.

نتایج آزمون تی، تحلیل عاملی و کیفیت مدل اندازه‌گیری الگوی مفهوم شهروندی مبتنی بر دوگانه حق و مسؤولیت در سیاست‌های فرهنگی را تأیید می‌کند. نتایج مدل ابزار اندازه‌گیری نشان داد

که مقدار آماره تی به دست آمده برای اکثریت بارهای عاملی بالاتر از ۲/۵۸ می‌باشد پس با احتمال ۰/۹۹ مقادیر آزمون تی اکثریت عامل‌ها معنادار می‌باشد. مقدار آماره α برای شاخص حفظ و حمایت از حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرفکنندگان نیز مقدار ۰/۳۸۵ است؛ که این شاخص‌ها نیز در سطح ۹۵ درصد معنادار هست.

نتایج آزمون تحلیل عاملی مرتبه اول مدل اندازه‌گیری در خصوص ۲۶ شاخص بعد حقوق شهروندی بالاتر از مقدار ۰/۴ است که مورد قبول می‌باشد اما در ۳ شاخص پاسداری از حریم و قداست خانواده ۰/۳۴۳، حمایت از کار به عنوان منشأ مالکیت ۰/۳۹۹ و حفظ و حمایت از حقوق مادی و معنوی تولیدکنندگان و مصرفکنندگان ۰/۲۸۴ پایین‌تر از ۰/۴ و غیرقابل قبول است. **نتایج آزمون تحلیل عاملی** مرتبه اول مدل اندازه‌گیری در خصوص ۲۵ شاخص بعد مسؤولیت‌های شهروندی بالاتر از مقدار ۰/۴ است که مورد قبول می‌باشد اما در خصوص شاخص ترویج و اجرای فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر ۰/۳۶۹ پایین‌تر از ۰/۴ است و غیرقابل قبول می‌باشد. **نتایج آزمون تحلیل عاملی** مرتبه دوم مدل اندازه‌گیری در مور حقوق مدنی ۰/۸۹۴، حقوق اجتماعی ۰/۹۲۸، حقوق فرهنگی ۰/۹۲۰، حقوق سیاسی ۰/۹۲۴، حقوق اقتصادی ۰/۵۵۴، مسؤولیت‌های مدنی ۰/۹۱۱، مسؤولیت‌های اجتماعی ۰/۹۳۱، مسؤولیت‌های فرهنگی ۰/۹۵۵، مسؤولیت‌های سیاسی ۰/۸۷۳، مسؤولیت‌های اقتصادی ۰/۹۱۷، می‌باشد که در همه مؤلفه‌ها نتایج مورد قبول است. **نتایج آزمون تحلیل عاملی** مرتبه سوم مدل اندازه‌گیری در مور حقوق شهروندی ۰/۹۹۱ و مسؤولیت‌های شهروندی ۰/۹۹۱ است که مورد قبول است. به لحاظ برآشش بار عاملی مدل اندازه‌گیری با توجه به بار عاملی هر متغیر نسبت به متغیر پنهان خود؛ تمامی شاخص‌ها، بار عاملی بیشتری با متغیر پنهان مربوط به خود دارند که این امر نشان از برآشش مناسب مدل اندازه‌گیری شهروندی مبتنی بر سیاست‌های فرهنگی دارد. به لحاظ اعتبار ترکیبی در سازه‌های مدل؛ اعتبار ترکیبی سازه‌ها بالاتر از ۰/۷ است و برای همه مؤلفه‌ها قابل پذیرش است. درنهایت به لحاظ کیفیت مدل اندازه‌گیری نیز وارسی اعتبار اشتراک متغیرهای پنهان مثبت می‌باشد، مدل اندازه‌گیری کیفیت مناسب دارد. مبتنی بر این مدل می‌توان درباره نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در هر یک از قلمروهای قبل بررسی مانند فضاهای تقینی - سیاستی، یا در قلمرو برنامه‌ها، اقدامات و عملکرد های مدیریتی به قضاوت درباره فضای ذهنی مستتر در پس تصمیمات، اقدام‌ها و نتایج آن پرداخت.

در اینجا یکی از مهمترین یافته‌ها این بود که نتایج توزیع فراوانی ابعاد شهروندی در برنامه اول تا ششم توسعه حکایت از بالاتر بودن میزان فراوانی حقوق ۶۱/۳۶ درصد نسبت به بعد مسؤولیت‌های شهروندی

۲۴. فتحی، سروش و ثابتی مریم (۱۳۹۱). توسعه ساختار سازمانی و گسترش فرهنگ شهرهوندی. فصلنامه مطالعات شهری.
۲۵. قوام عبدالعلی (۱۳۸۳) جهانی شدن و چهان سوم، روند جهانی شدن و واقعیت جوامع در حال توسعه در نظامین الملل تهران دفتر سیاسی و بین المللی کاستلز؛ استیفان؛ دیویدسون، آلبستر (۱۳۸۲). مهاجرت و شهرهوندی: جهانی شدن و سیاست تعليق (متترجم: فرامرز تق لوا). توران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۶. کاظم پور، لقمان (۱۳۹۱) تأثیر جهانی شدن بر مفهوم شهرهوندی، دانشگاه تهران دانشکده علوم اجتماعی
۲۷. لیپست، مارتین (۱۳۹۳)، دایرۀ المعارف دموکراتی (جلد دوم؛ مترجم: کامران فانی، نورالله سراجی)، چاپ و انتشارات وزارت خارجه.
۲۸. مقیمی زنجانی، شروین (۱۳۹۷)، زایش ایده شهرهوندی در ایران معاصر از نظر فلسفه سیاسی، فصلنامه علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم.
۲۹. محسنی تبریزی، علیضا و مجتبی صادقی فرد (۱۳۹۰)، «پژوهشی درباره بی تفاوتی اجتماعی در ایران». جامعه‌شناسی کاربردی. سال ۲۲ شماره ۳.
۳۰. موسوی، میرطاهر (۱۳۹۱). درآمدی بر مشارکت اجتماعی. تهران: جامعه‌شناسان.
۳۱. مشکی، اصغر؛ خادمی، علی اکبر (۱۳۸۷). بررسی آسیب شناسانه، سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی ایران بعد از انقلاب اسلامی»، نامه پژوهش فرهنگی، شماره ۱۴، زمستان، صص ۱۷۸-۱۳۳.
۳۲. میزان پناه، لیال (۱۳۸۶). موانع مشارکت اجتماعی شهرهوندان تهرانی. فصلنامه رفاه اجتماعی. شماره ۲۱۵.
۳۳. یوسفی، علی و مژگان عظیمی هاشمی (۱۳۸۷). «احساس شهرهوندی در مراکز استان‌های ایران» مجله جامعه‌شناسی ایران. سال ۹. شماره ۳ و ۴.
۳۴. Favoreu, Louis et les autres, Droits des libertés fondamentales, Dalloz, 3e édition, Paris, 2005, p. 249
۳۵. Isin.F.E & Wood.P.K(1999)"Citizenship & Identity,"Sage Publication, in association with theory culture & society series
۳۷. Gentilli, V. (2007). Reflection On The Right To Information Based On Citizenship Theories, Brazilian Journalism Research, Volume 3, Number 1, PP 82-91.
۳۸. Hahn.R A & Truman.BR & Williams(2018), Civil rights as determinants of public health and racial and ethnic health equity: Health care, education, employment, and housing in the United State
۳۹. Leydet, D. (2011). Citizenship. In Stanford Encyclopedia of Philosophy, Available at: <https://plato.stanford.edu/entries/citizenship/>, Mon Aug 1,2011
۴۰. Jung Wang.li (2013)Towards cultural citizenship? Cultural rights and cultural policy in Taiwan..jornal citizenship studies. Volume 17Juris 9(2): 125-137.
۴۱. Mark J. Smith and Piya Pangsapo , (2008). Breaking new ground, how environmental responsibility Publication Date: 15
۴۲. Olfield,A. (1990).CITIZENSHIP and capability?Amartya sens capabilities and the modern world.London:Routledge
۴۳. Powell martin. 2009.A Welfare state without citizens,forms_Giannini Reserc,volume X.PP355-375. Gentilli, V. (2007). Reflection On The Right To Information Based On Citizenship Theories, Brazilian Journalism Research, Volume 3, Number 1, PP 82-91.
۴۴. Smith,M. (1998). Laclau and mouffe:The radical democratic imaginary. London:Rotledge.
۴۵. T Eggers, C Grages) 2019 (,Self-Responsibility of the "Active Social Citizen": Different Types of the Policy Concept of "Active, Universitaty of Hamburg, Hamburg, Germany, Vol.63,pp 43-64.
۴۶. Tsalikii 'Liza. (2007), the constructure Of European adentity and constructure through cultural policy, European studies.
۴۷. Turner Bryan, (1999). Citizenship (critical concepts) New York: Routledge-Barbalet J M (1988). Citizenship, university of Minnesota press.
۴۸. Williams, Raymand(1962). The long Revolotion.chatto&windus.
- با مقدار ۳/۶۴ درصد دارد. این بدان معناست «که در خطوط راهنمای کلی و سیاست‌های فرهنگی جاری که بناست سکان دار تغییرات آتی در عرصه شهرهوندی و کنش شهرهوندان جامعه باشد، این دولت‌ها هستند که نقش مهم‌تری به لحاظ تأمین حقوق شهرهوندی دارند. این رویکرد تبعات بسیاری برای جامعه داشته و خواهد داشت؛ زیرا کمتر به ضرورت کنش گری مسئولانه و آگاهانه شهرهوندان و پاسخگویی آنان توجه می‌کند».
- منبع**
۱. احمدی، طباطبایی، محمدرضا (۱۳۸۸)، حقوق شهرهوندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه خط اول، سال سوم، شماره ۸، صص ۱۸-۳.
  ۲. انصاری، اسماعیل (۱۳۹۰) حقوق شهرهوندی (مجموعه مقالات)، نشر معاونت تحقیقات، آموزش و حقوق شهرهوندی.
  ۳. افروغ عماد ۱۳۷۹ فرهنگ شناسی و حقوق فرهنگی تهران نشر فرهنگ و دانش.
  ۴. آقابخشی، علی. (۱۳۷۶)، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.
  ۵. ارمکی، تقی و نوح منوری (۱۳۸۹)، «ارائه مدلی برای تحلیل محتوای سیاست‌های فرهنگی»، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۲۰
  ۶. اشتربیان، کیومرث (۱۳۹۰)، سیاست‌گذاری فرهنگی، انتشارات جامعه شناسان.
  ۷. بیرانوند، رضا (۱۳۹۸) «بررسی میزان رعایت حقوق متهمن در کلانتریهای انتظامی و ارائه الگوی مناسب جهت ارتقاء آن»، طرح تحقیقی، پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی
  ۸. تقی لو (۱۳۸۶) در پژوهشی تحت عنوان «تنوع قومی، سیاست چندفرهنگی و الگوی شهرهوندی» بررسی موردي ایران معاصر»
  ۹. جلالی پور، حمیدرضا. (۱۳۹۲). جامعه‌شناسی ایران؛ جامعه کم‌دردن. تهران: نشر علم.
  ۱۰. حمیون، سیلیمان (۱۳۸۸) فرهنگ معاصر فارسی-انگلیسی، نشر فرهنگ معاصر
  ۱۱. رضایی پور، آرزو (۱۳۸۵) حقوق شهرهوندی، تهران، نشر آریان.
  ۱۲. رفیعی، حسن؛ منذی، سعید؛ واقعی، مرؤوفه (۱۳۸۷). مشکلات اجتماعی در اولویت ایران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۹ شماره ۱ و ۲
  ۱۳. ره پیک، حسن (۱۳۸۸) حقوق مسؤولیت منزی جiran‌ها، تهران، انتشارات خسندی، چاپ چهارم.
  ۱۴. شیانی، ملیحه، صدیقی، فاطمه (۱۳۹۳). نگرش به انگاره هنچارین شهرهوندی "شهرهوند خوب". مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ۱۵، شماره ۱۴
  ۱۵. شیانی، ملیحه (۱۳۸۲). وضعیت شهرهوندی و موانع تحقق آن در ایران نامه. پایان دوره دکتری، تهران: دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
  ۱۶. صداقت قاسم علی (۱۳۸۹) ویژگی‌های فقه اهلیت و نقش آن در حمایت از حقوق شهرهوندی معرفت سال نوزدهم شماره ۱۵۴ ۳۰-۱۴
  ۱۷. طالبی، محمدحسین (۱۳۹۲) واکاوی مفهوم حق بهمتابه موضوع دانش فلسفه مقریال روش شناسی علوم انسانی، سال نوزدهم، شماره ۷۵-۷۴ صص ۱۹۳-۱۷۵
  ۱۸. احمدی طباطبایی، سید محمد رضا (۱۳۸۸)، شهرهوندی با تأکید بر قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رهیافت انقلاب اسلامی، شماره ۸۸
  ۱۹. عیداللهی، قفسیه (۱۳۹۳) بررسی میزان آگاهی دانشجویان دانشگاه ایزد از حقوق و وظایف شهرهوندی، دانشگاه تهران دانشکده علوم اجتماعی
  ۲۰. عسکریان، م (۱۳۸۵) (جایگاه فرهنگ‌های قومی در تربیت شهرهوند، فصلنامه نوع اوری‌های آموزش، شماره ۱۷
  ۲۱. غفاری، غلام رضا؛ حبیب پور گابی، کرم (۱۳۹۳). سیاست اجتماعی: بنیان‌های مفهومی و نظری. تهران: دانشگاه تهران.
  ۲۲. غاثوند، احمد (۱۳۹۰). «گراشیش به شهرهوندی سیاسی و عوامل مؤثر بر آن»، رساله دکتری، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی.
  ۲۳. فالکس، کیت. (۱۳۸۱)، شهرهوندی، ترجمه: محمدتقی دلفروز، تهران، کیمیا.